

EGY TUDOMÁNYOS KÖLCSÖNKÖNYVTÁR:
A »LONDON LIBRARY«.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

A londoni, rendkívül fejlett könyvtári intézmények között egész sajátos helyet foglal el a város legelőkelőbb negyedében, a Pall mall közelében zöldelő St. James's square egyik szögletén látható, külsőleg jelentéktelen épületben elhelyezett *London Library*, az egész föld kerekéségén talán legrégebb s legértékesebb tudományos kölcsönkönyvtár.

Alapítása az 1840-ik évig nyúlik vissza s a modern angol irodalom egyik legsajátosabb alakjával, Thomas *Carlyle*-lél s annak tudományos törekvéseivel van szorosan egybeforrva. Talán nem lesz érdektelen *Froude*¹ nyomán röviden előadni az érdekes és életrevaló intézmény geneziséét.

Carlyle az 1838-ik év utolsó napjaiban kezdett foglalkozni *Oliver Cromwell* alakjával s munka közben élénken érezte a szükséges segédkönyvek, forrásmunkák hiányát. A British Museum olvasóterme ugyan az ő számára is nyitva állt s cambridgei barátai is kisegítették az egyetemi könyvtár anyagával, de *Carlyle*-t mindez nem elégítette ki. A szükséges könyveket otthon, a maga íróasztala mellett ugyanolyan szabadsággal szeretne volna forgatni, mint akár a magáéit s erre az országos gyűjtemények, a kikölcsönzés korlátoltsága, vagy teljes eltiltása folytán épen nem nyújtottak módot. A meglévő kölcsönkönyvtárakra szintén nem lehetett gondolni, mert azok a szépirodalom kérészéletű termékei mellett legföljebb a nem kevésbé múltó értékű útleírások s életrajzok köröztetésére voltak berendezve.²

¹ Thomas Carlyle, a history of his life in London 1834—1881. London 1884.

² I. m. I. köt. 151—152. l.

E szomorú állapoton segitendő, *Carlyle* 1839 telén mozgalmat indított oly kölcsönkönyvtár szervezésére, mely tudományos munkákat tegyen hozzáférhetővé a komoly szándékú olvasóknak.

A mozgalom mind nagyobb hullámokat vert s végül egy 1840. június 24-én tartott nyilvános ülésben csúcsosodott ki, melyen Lord *Eliot* elnökölt s oly férfiak vettek részt, mint *Bulwer* és *Gladstone*, hogy csak a legismertebb neveket említsük. Maga *Carlyle* igen tüzes beszédet tartott az alapítandó könyvtár érdekében, heves temperamentumával oly túlzó kijelentésekre ragadtatva magát, mint pl. az, hogy könyvtárak dolgában olyan nivón áll Anglia, mely Dahomeyhez volna méltó. De egyben kifejtette azt a helyes alapelvet, miszerint a könyvek nem csupán a gazdagok, hanem mindenki számára irattak, hogy minden emberi lénynek a dolog természete szerint *joga* van meghallani azt, a mit más okos emberi lények mondtak neki.¹

Gyújtó szónoklatának hatása alatt az egybegyűltek egyhangúan kimondották az új alapokra fektetendő kölcsönkönyvtár létesítésének szükségességét s alig néhány héttel utóbb, W. D. *Christie*, az első aláírók egyike, *An explanation of the scheme of the London Library* czímen röpiratot bocsátott közre, melyben a következőkép vázolta az alakulófélben lévő intézmény feladatát és irányelveit:

»A kölcsönkönyvtárak főtörekvése, könnyű irodalmi termékekkel látni el a közönséget. Ezt elmondhatjuk, az igazság megsértése nélkül, a legjobb kölcsönkönyvtárakról is, míg az átlagos kölcsönkönyvtáraknak ez az egyetlen törekvésük. A London Librarynek ellenben az a célja, hogy a tudomány minden ágából a jó könyveket hozzáférhetővé tegye. A könnyebb fajta irodalmi termékek s új könyvek szükségképen beleértendők, mert a nélkül a könyvtár nem volna teljes: de az új könyvek nem vásároltának meg pusztán csak azért mivel újak és természetszerűen sok válogatás fog esni a könnyebb irodalom mezején, mely a kölcsönkönyvtárak legfőbb üzletága s a *London Library* előfizetői nem úgy jönnek ide, mint a kölcsönkönyvtárakba, hogy a legutóbbi szemlét vagy uralmon lévő regényt megkapják, melyeknek nincs más erényük, mint újdonságuk. A London Library tehát

¹ U. o. 188 l.

nem akar betörni a kölcsönkönyvtárak sajátképi területére, hanem az általános olvasó részére nagyobb s jobb könyvgyűjteményről kíván gondoskodni, mint a minő a legjobb kölcsönkönyvtár lehet s remélhetőleg egyúttal arra is alkalmas lesz, hogy azok szükségleteit is kielégítse, a kik a legkiterjedtebb mértékben s a legpontosabb kutatások alapján művelik az irodalmat és a tudományt.«¹

E tervet megvalósítására a fentemlített gyülekezet kiváló tudósokból, írókból s politikusokból álló bizottságot küldött ki a könyvtári szabályzat s a könyvbeszerzések tervezetének kidolgozására. E bizottságnak *Carlyle* mellett *Lewis*, *Macaulay*, *Bulwer*, *Gladstone*, Lord *Littleton*, *Fitzgerald*, *Pusey* stb. voltak legkiválóbb tagjai. A könyvtári bizottság 1841. februárjában választott titkárt és könyvtárost John George *Cochran* személyében, majd a következő hóban kibérelvén a Pall Mall 49. száma alatt a könyvtár első helyiségét, hozzálátott a könyvbeszerzés sok körületekintést igénylő munkájához. Az alig 3000 kötetből álló gyűjtemény május 3-án adatott át a használatnak. Állománya egy év leforgása alatt 13,000 kötetre emelkedett. A könyvkészlet gyarapodása azóta is évről-évre nem hagyott alá, úgy hogy ma már közel 240,000 kötetből áll a gyűjtemény.

Jelenlegi épületébe a könyvtár 1845-ben költözködött át s egy ideig a *Statistical Society*-vel osztozott a rendelkezésre álló helyiségeken. 1874 óta azonban az egész épület a könyvtár céljait szolgálja. Az épületet az intézet 1881-ig csupán bérben bírta, ekkor azonban kölcsön útján szerzett összesen 21,000 £-ért megvásárolta. 1896-ban pedig 17,000 £ költséggel teljesen átépítették az épületet. Az új helyiségek 1898. december 5-én adattak át a nyilvánosságnak.

A kívülről meglehetősen jelentéktelennek látszó, egyéb magánházak közé beékelte könyvtárépületbe széles hallon át jutunk, melynek két hosszanti oldalán elhelyezett keskeny asztalok mellett bonyolítják le a kikölcsönzést, az alább közlendő feltételek mellett. A helyiség közepét széles bőrpamlagok foglalják el, melyek a várakozó feleknek szolgálnak pihenőül. A hall mélyén

¹ V. ö. London Library. St. James's Square, S. W. Laws with an introduction and a list of members. London, 1905. 7—8. l.

kényelmes, szőnyeggel borított lépcső vezet az első emeletre, melynek utczára tekintő részét a társalgó módjára berendezett olvasóterem foglalja el. Az olvasóteremben a szabad használatra kitett szótárak s lexikonok mellett főleg a nagyszámú folyóiratok legújabb füzetei állnak az előfizetők korlátlan rendelkezésére, nyitott asztalokon, tárgyak szerint elhelyezve. A napilapok s képes hetilapok teljesen hiányzanak, ellenben nincs az az elvont tudományág, melynek legelőkelőbb angol, francia, német vagy olasz nyelvű organuma fel ne volna található. Az épület többi részét a hivatalnokok dolgozóhelyiségei s az embermagasságú könyvtár-emeletek foglalják el. Az összes könyvraktárakat kellőképp elszigetelt vezetéken függő villamos lámpák világítják meg, miután a nappali világosság, főleg az udvar felé eső részeken, ritkán elegendő.

A könyvtár felállítása annyiban sajtószertű, hogy a könyvek a leltári számon kívül semminemű jelzettel nem bírnak, hanem tárgyszerinti betűrendben vannak a polczokon felállítva s a szükség szerint bármikor, minden jelzészváltoztatás nélkül elmozdíthatók. A szekrények végére mutatótáblák vannak fölerősítve, melyek arról adnak felvilágosítást, hogy melyik tárgyra vonatkozó munkák melyik szekrényosztályban találhatóak. Arra a kérdésre, vajjon a jelzet hiánya a könyvek visszaosztásánál nem okoz-e zavarokat, megnyugtató választ nyertem, a mi azonban nem annyira a rendszer helyessége, mint az alkalmazottak ügyessége mellett szól.

A meglévő könyvekről egy vaskos kötetet kitevő nyomtatott katalógus áll rendelkezésre,¹ melyet dr. C. T. Hagberg *Wright*, a könyvtár jelenlegi igazgatója, 1903-ban bocsátott közre s azóta az évi gyarapodás jegyzékével évről-évre kiegészít. A katalógus elrendezése szótárszerű, vagyis ábéczé rendben sorolja fel a műveket a szerző s tartalom elnevezése alatt. Bibliografiai részletességre ez a teljesen praktikus czélokot szolgáló kiadvány természetesen nem tart igényt s minden törekvése abban összpontosul, hogy minél gyorsabb s áttekinthetőbb tájékozást nyújtson az előfizetőknek. Az egyes könyvczímek 2—3-szor is ismétlődnek benne

¹ Czíme: Catalogue of the London library of St. James's square. London, Williams and Norgate, 1903. 4° XIII., 1626 l.

különböző péczeszók alatt. Így pl. Leopold *Delisle Le Cabinet des manuscrits* című munkája *Delisle, Bibliothèque nationale és Paris* címszók alatt feltalálható; Sir Bulwer *Lytton* eredetileg névtelenül megjelent regénye, *The last days of Pompeii* pedig *Lytton, Last és Pompeii* címszók alatt. Az egyes szerzőknek szentelt cikkek három főrésztre oszlanak ú. m. a szerzők összes munkáinak, egyes dolgozatainak s végül a reájuk vonatkozó irodalomnak a felsorolására.

Jelenleg a könyvtár személyzete, *Wright* doktor vezetésével az egész könyvanyag részletesebb tárgymutatójának elkészítésén dolgozik, mely legközelebb nyomtatásban is meg fog jelenni. E tárgymutató a vegyes tartalmú kötetek, minők pl. az essay-gyűjtemények s a történeti emlékek gyűjteményes kiadásai, egyes részeinek feltüntetésére is kiterjeszkedik s lényegesen megkönnyíti majd a kutatók feladatát. Az 1905. május havában megkezdett munka jelenlegi állása a következő: eddigelé 72,046 kötetet dolgoztak fel s az anyagról nem kevesebb mint 161,141 utalás készült.

A könyvanyag, az intézmény programjához híven, az összes tudományok többé-kevésbé teljes irodalmára kiterjed s különösen gazdag a drága, sok helyet igénylő s éppen azért magánemberek részéről nehezen megszerezhető sorozatos kiadványokban, történeti forrásgyűjteményekben, oklevéltárakban, valamint a gazdagon illusztrált nagy értékű műtörténeti munkákban. Magyarország szintén képviselve van a gyűjteményben, ami, azt hisszük, elsősorban *Wright* dr. érdeme, a ki nagy barátja hazánknak s mint ismeretes, a *Riedl*-féle magyar irodalomtörténet angol kiadásánál is hathatósan közreműködött. A magyar nyelvű irodalom, a mint azt a helyszínén láthattam, körülbelül 8—10 polcot tölt meg s néhány történeti munkán s okmánytáron kívül *Jókai, Mikszáth, Herczeg Ferencz, Gárdonyi* s mások főbb szépirodalmi műveinek magyar nyelvű kiadásait tartalmazza.

Röviden ismertetve ez érdekes és értékes könyvtár keletkezését s elhelyezését, meg kell még emlékeznünk a működését és használatát szabályozó intézkedések felől.

A könyvtáregyesület tagjai közé bárki felvétetik, egyik régebbi tag írásbeli ajánlatára. Az újonnan választott tagnak a megválasztását követő három hónapon belül eleget kell tennie fizetési kötelezettségeinek s mindaddig, míg a beiratási díjat s az

évi tagdíjat le nem fizeti, a tagsággal járó jogait sem gyakorolhatja. A beiratási díj jelenleg 1 £ 1 s, az évi tagdíj pedig 3 £ 3 s. Örökös tagok egyszer s mindenkorra bizonyos, életkoruktól függő összeget fizetnek be az egyesület pénztárába. A legmagasabb örökös tagsági díj a 21—25 éves férfiakra van kiróva s 40 guineát tesz ki, míg a legkisebb örökös tagsági díj 15 guinea s a 70 évnél idősebb új tagok által fizetendő. A tagdíj előre fizetendő. Oly tagok, a kik a befizetés határnapján túl két hónapig nem tesznek eleget ebbeli kötelezettségüknek, nem vehetnek kölcsönkönyveket. Az esetben, ha valamely tag egy kerek esztendőre távozik Angliából s ezt a titkári hivatalnak bejelenti, ez éven át a tagdíj fizetése alól fel van mentve, a nélkül, hogy töröltetnék a tagok jegyzékéből.

Az egyesület választmánya kellő indokok alapján bármely tagot kigolyózhat, de ítélete a legközelebbi közgyűlésen megföllebbezhető.

A könyvtár-egyesület kormányzata a választmány kezei közé van letéve, mely egy elnökből, négy alelnökből, három gondnokból (trustee) s huszonnégy egyéb tagból áll. Az elnök, alelnökök s gondnokok életfogytiglan választatnak meg, de tisztségükről bármikor leköszönhetnek, illetve a közgyűlésen jelenlévő tagok által kétharmad szótöbbséggel elmozdíthatók. A társulat vagyonát a választmány ellenőrzése mellett, a gondnokok kezelik.

A választmány 24 többi tagja közül évenként a hat legregebben megválasztott tag kiválik, de újból megválasztható.

A választmány rendeli meg a könyveket, fogadja fel, vagy küldi el a könyvtárost, titkárt s egyéb alkalmazottakat, s intézi a társulat számadásait.

A könyvtáros, a ki további intézkedésig, egyúttal a társulat titkára, a választmány irányítása mellett a társulat ügyvivője.

Az évi rendes közgyűlés június 10. és július 10. közt tartandó meg a választmány által kijelölendő napon és helyen. A közgyűlés tárgyai az évi jelentés és számadás elbírálása s a választmányi tagok megválasztása. Rendkívüli közgyűlést a választmány akár a maga jószántából, akár 50 tag aláírásával benyújtott beadvány alapján bármely ügyben összehívhat, illetve köteles összehívni.

A tagok jogait a következő intézkedések szabályozzák. Minden tagnak, a ki a londoni fõposta épületétõl 15 mértföldnyire

küllővel vont körön belül lakik, egyszerre legföljebb 10, a ki pedig távolabb, de az Egyesült királyság területén lakik, legföljebb 15 kötetet kölcsönözhet ki. A ki egyszerre ennél a számnál magasabb kötetszámot akar igénybe venni, pótdíjat fizet, a mi évi 1 £ többlet után öt-öt régibb, illetve egy-egy új kötet kikölcsönzésére jogosít. A kötetek kicserélése természetesen nincs korlátozva; a tagok akár mindennap cserélhetik könyveiket. A kötetek hazaszállításáról s visszaszolgáltatásáról az olvasó maga tartozik gondoskodni, vagy pedig e czélból bizonyos, öt shillingnél nem kisebb, összeget tesz le a titkári hivatalban, mely míg a letét tart, annak terhére portómentesíti a kölcsönkért küldeményeket. Az olvasó a nála lévő kötetekért anyagilag felelős s az esetleg megrongált vagy elvesztett kötetek bolti, illetve beszerzési árát megtéríteni tartozik.

A kikölcsönzés időtartama három hónap, de a könyvtárosnak jogában áll két hónap elteltével bármely kötetet az időközben érte jelentkező más olvasó részére bevonni s a kölcsönző köteles az erre vonatkozó felszólításnak egy héten belül eleget tenni. Ha az olvasónál künn lévő kötetekre előjegyzés nem történt, kikölcsönzésük időtartama, az első határidő eltelte után, további három hónapra meghosszabbítható. A könyvek visszaszolgáltatásával hátralékos olvasó mindaddig nem kap ki újabb köteteket, míg azokat a műveket, melyek határideje már lejárt, vissza nem szolgáltatja. Ha pedig az olvasó valamely könyvet féléven túl magánál tart s a könyvtáros két ízben tett felszólítása daczára sem szolgáltat vissza, annak árát megtéríteni köteles. Új könyvek, mely kitétel alatt a legutóbbi 12 hónapon belül megjelent művek értetnek, csupán a kölcsönvétel napjától számított két hétre adatnak ki s a lejárát napján minden külön felszólítás nélkül visszaszolgáltatandók.

A választmánynak jogában áll egyes könyvekre, vagy szakokra kimondani, hogy azok egyáltalán ki nem kölcsönözhetők, vagy csupán külön feltételek mellett adatnak házonkívüli használatra.

A vállalat életrevalóságát s czélszerűségét legjobban az bizonyítja, hogy a könyvtárnak jelenleg 2,962 fizető tagja van, a mi évente 184,968 korona (7707 £) bevételnek felel meg, oly összegnek, a minő felett nem egy állami közkönyvtár sem ren-

delkezik. Ez összegből a mult esztendőben személyi kiadásokra 2662 £ 5 s. 8 d., könyvek beszerzésére 1852 £, könyvkötésre pedig 618 £ 6 s. 8 d. adatott ki. A könyvtár forgalma ez évben 121,482 kötetet tett ki, 7018 kötettel kevesebbet, mint az előző évben, a mi alighanem az egyre erősebben fejlődő ingyenes köz-könyvtáraknak tudható be.

A könyvtár az angol király védnöksége alatt áll; jelenlegi elnöke Arthur J. *Balfour*, az ismert államférfiú s választmánya az Egyesült királyság születési és szellemi arisztokráciájának kitünőségeiből alakult.